

România în Primul Război Mondial
Criza balcanică 1912-1914
Petre Otu

Editura Litera

O.P. 53; C.P. 212, sector 4, București, România
tel.: 021 319 63 90; 031 425 16 19; 0752 548 372;
e-mail: comenzi@litera.ro

Ne puteți vizita pe

Copyright © 2017 Grup Media Litera

Editor: Vidrașcu și fiii
Coordonare colecție și redactare: Ilieș Câmpeanu
Corectură: Georgiana Enache
Copertă: Bogdan Mitea
Tehnoredactare și prepress: Marin Popa

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
OTU, PETRE

România în Primul Război Mondial: Criza balcanică
1912-1914/ Petre Otu. - București: Litera, 2017

Index

ISBN 978-606-33-2067-5

I. Otu, Petre

94

PETRE OTU

ROMÂNIA ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

CRIZA BALCANICĂ 1912-1914

București
2017

Petre Otu este absolvent al Academiei Militare, în prezent Universitatea Națională de Apărare Carol I (București), și al Facultății de Istorie a Universității Alexandru Ioan Cuza (Iași). Doctor în istorie, cercetător științific grad I și profesor universitar. Carieră didactică și științifică în Academia Militară (Universitatea Națională de Apărare Carol I), Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară și Universitatea din Pitești. Este autor, coordonator, coautor și editor al unor lucrări pe probleme de istorie modernă și contemporană a României, istorie militară românească, geopolitică și geostrategie. Dintre lucrările sale amintim *Înfrânți și uitați. Românii în bătălia de la Stalingrad* (1999), împreună cu Vasile-Ozunu, *Gheorghe I. Brătianu, Istorie și politică* (2003), împreună cu Aurel Pentelescu, *Mareșalul Alexandru Averescu, Militarul, omul politic, legenda* (2005), lucrare care a obținut premiul Nicolae Bălcescu al Academiei Române, *Îmbrățișarea Anacondei. Politica militară a României în perioada 1 septembrie 1939–22 iunie 1941* (2006), *Mareșalul Constantin Prezan. Vocația datoriei* (2008), *Pace și război în spațiul românesc. Secolul al XX-lea* (2010), *Radiografierea unei trădări. Cazul colonelului Alexandru D. Sturdza* (2011), împreună cu Maria Georgescu, și *Sub semnul lui Marte. Secvențe de istorie militară românească* (2016).

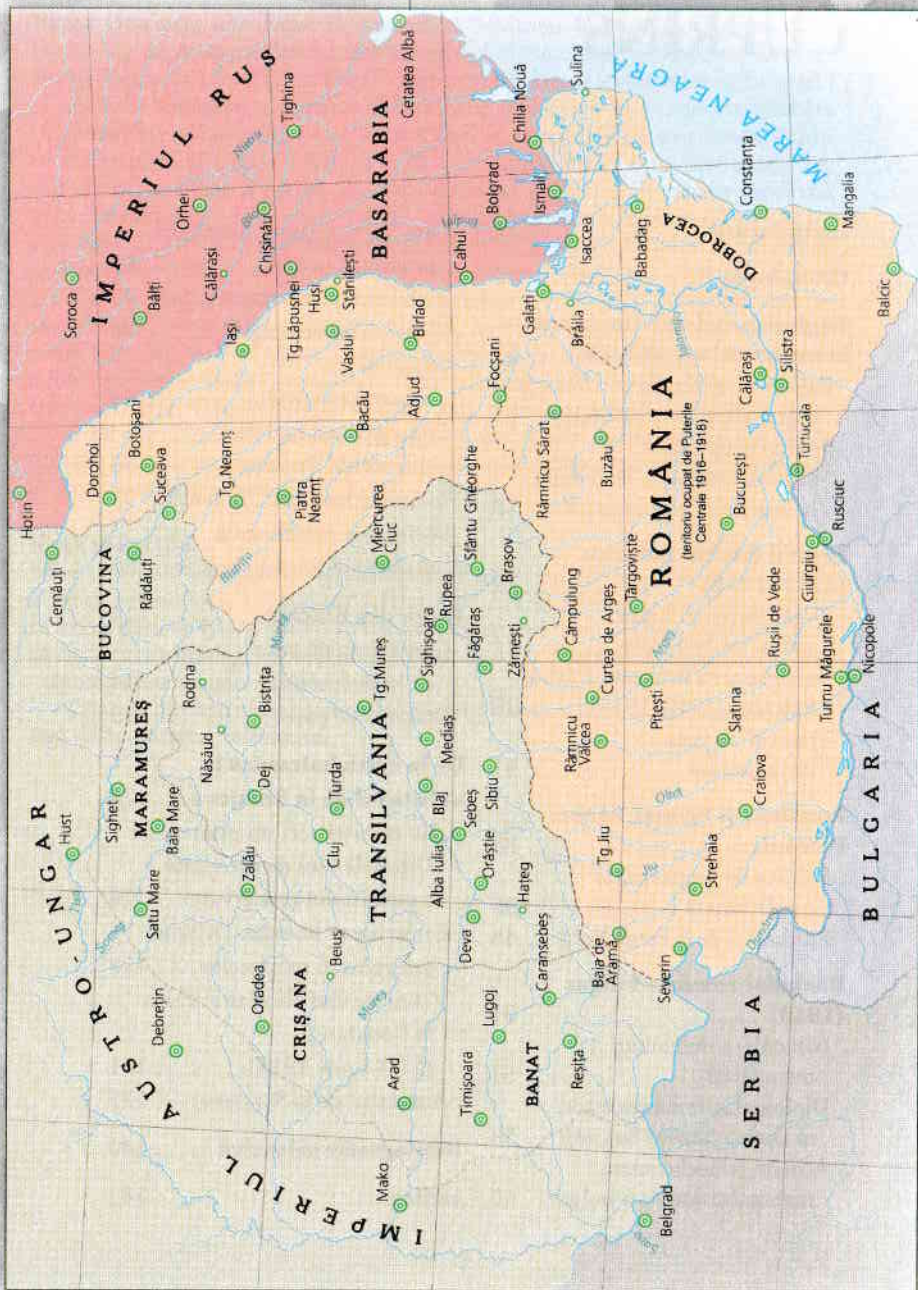
Nota redacției

Mare parte din materialul ilustrativ pentru acest volum ne-a fost pus la dispoziție, cu amabilitate, de profesorul Petre Otu. Având în vedere că sunt documente fotografice de epocă și au o valoare documentară inestimabilă, suntem siguri că cititorul va înțelege de ce publicarea lor ca atare este foarte importantă, deși calitatea unor imagini lasă de dorit.

Citatele din textul de bază își găsesc trimiterea exactă la Bibliografia selectivă de la sfârșitul volumului.

CUPRINS

Introducere	7	Caracterul acțiunii României la sudul Dunării	67
Cronologie	9	Mobilizarea armatei	69
Regiunea sud-est europeană la începutul secolului XX ...	15	Planificarea strategică	76
Balcarii – ghem de contradicții regionale și continentale ...	15	Organizarea comandamentului	84
Poziția geopolitică și geostrategică a României la începutul secolului XX ...	19	Concentrarea forțelor și trecerea Dunării	86
Primul Război Balcanic (1912–1913)	24	Inamicul insidios... holera ...	93
Organizarea militară a statelor balcanice	24	Societatea românească și războiul româno-bulgar ..	105
Desfășurarea Primului Război Balcanic (1912–1913)	26	Pacea din Balcani	114
Tratatul de pace de la Londra	31	Conferința de pace de la București	114
România și Primul Război Balcanic	35	Tratatul de pace	119
Politica de neutralitate condiționată	35	De la criza balcanică la atentatul de la Sarajevo ...	124
Protocolul de la Petersburg ...	48	„Nu ministru, ci un prieten.“ Ultimele luni de activitate a guvernului conservator ..	124
Războiul româno-bulgar (1913)	54	Gubernarea liberală. Drumul anevoios al reformelor ...	128
Izbucnirea războiului între aliați	54	Vizita țarului Nicolae al II-lea la Constanța (1/14 iunie 1914)	131
Diplomația românească în al Doilea Război Balcanic ..	58	Atentatul de la Sarajevo ...	135
Armata la declanșarea războiului româno-bulgar ..	60	Bibliografie selectivă	140
		Indice	143

INTRODUCERE

La 15/28 iulie 1914, Austro-Ungaria, nemulțumită de răspunsul guvernului de la Belgrad la ultimatumul transmis cu două zile mai devreme, declara război Serbiei. Pretextul formal era asasinarea la 15/28 iunie 1914 a moștenitorului tronului, Franz Ferdinand, și a soției sale de către un grup de complotiști sârbi din Bosnia, din care s-a detașat figura lui Gavrilo Princip, ale cărui gloanțe i-au ucis, efectiv, pe cei doi.

Era o decizie pregătită îndelung de autoritățile austro-ungare, întrucât Serbia, prin susținerea unirii într-un singur stat a slavilor de sud, reprezenta un pericol letal pentru muribunda monarhie bicefală. Tragicul eveniment a reprezentat astfel o nesperată ocazie de a tăia nodul gordian al acestei probleme, războiul urmând să rezolve definitiv intolerabila stare de lucruri. Calculele s-au dovedit total greșite și, în locul unui scurt conflict regional, s-a ajuns la incendierea lumii printr-o conflagrație teribilă, care a durat peste patru ani și a căpătat dimensiuni apocaliptice. „La Belle Époque“ a rămas o amintire, locul ei luându-l carnagiul de pe teatrele de acțiuni militare.

Deși a izbucnit pe neașteptate, războiul nu a fost o surpriză, întrucât tensiunea era maximă în sistemul internațional, el fiind anunțat de o serie de crize care au bulversat raporturile interstatale: războiul dintre Rusia și Japonia (1904–1905); crizele marocane din 1905 și 1911; criza bosniacă (1908); războiul dintre Italia și Imperiul Otoman (1911–1912); cele două războaie balcanice (1912–1913; 1913)

Dintre toate crizele care au prefațat marea înclăștare din anii 1914–1918, cea balcanică a fost cea mai gravă, întrucât a provocat fisuri adânci, nerecuperabile în sistemul internațional. Ea a reprezentat avanscena, preambulul conflagrației mondiale și a (re)confirmat statutul de „butoi de pulbere“ al Europei. Chiar dacă a fost

restrânsă ca arie geografică, studierea ei este deosebit de importantă pentru a înțelege pe deplin cum s-a ajuns la conflictul mondial, la erorile, ezitățile, iluziile nutrite în cancelariile marilor și micilor puteri, la deciziile și calculele greșite, la lipsa de scrupule a unor lideri politici și militari de pe continent, la inconștiența mili-oanelor de oameni de diferite etnii care au cerut sau au aclamat războiul la începutul său, într-un cuvânt la somnambulismul, după cum se exprima Christopher Clark în celebra sa lucrare *Somnambului*. Cum a intrat Europa în război în 1914, care a caracterizat societatea europeană și liderii săi în drumul spre catastrofă.

Criza balcanică a influențat decisiv și evoluția României în perioada premergătoare izbucnirii războiului și la începutul său. În fond, schimbarea de orientare politică pe plan extern, decisă în două etape bine conturate (august 1914 – neutralitatea; august 1916 – beligeranța alături de Antantă împotriva fostului aliat, Austro-Ungaria), a fost anticipată clar de trecerea Dunării în iulie 1913, după cum participarea armatei la al doilea conflict balcanic a reprezentat matricea, din păcate nefericită, a pregătirii campaniei din toamna anului 1916, încheiate cu o gravă înfrângere.

Volumul de față, bazat, în parte, pe propriile studii și cercetări, este o sinteză a implicării statului român în criza balcanică din anii 1912–1913, un preambul al angajării României în „Marele Război”.

CRONOLOGIE

1912

29 februarie/13 martie Bulgaria și Serbia semnează un acord de colaborare în vederea unei acțiuni împotriva Imperiului Otoman.

16/29 mai Grecia aderă la acordul bulgaro-sârb.

16/29 mai Bulgaria, Serbia, Grecia și Muntenegru semnează o convenție militară îndreptată împotriva Imperiului Otoman.

28 martie/10 aprilie Guvernul conservator condus de Petre P. Carp este înlocuit de un cabinet condus de Titu Maiorescu.

29 aprilie/12 mai La mănăstirea Rila (Bulgaria) se încheie o convenție militară bulgaro-sârbă. Documentul este semnat de șefii celor două state majore, Ivan Ficev și Radomir Putnik.

14/27 septembrie Semnarea a convenției politice și militare dintre Serbia și Muntenegru.

22 septembrie/5 octombrie Încheierea a convenției militare dintre Bulgaria și Grecia îndreptate împotriva Imperiului Otoman.

24 septembrie/7 octombrie Prim-ministrul Titu Maiorescu e întrebat de miniștrii otoman și bulgar la București despre atitudinea României în cazul

unui conflict în regiunea balcanică. Premierul dă asigurări că statul român va păstra neutralitatea.

25 septembrie/8 octombrie Muntenegru declară război Porții Otomane.

1/14 octombrie Prim-ministrul Titu Maiorescu îl primește pe Nicolae Batzaria, senator român macedonean, trimis al ministrului otoman de externe Noradunghian. Batzaria cere ca România să facă „demonstrație” împotriva Bulgariei printr-o mobilizare de dimensiuni reduse. Titu Maiorescu propune ca mai întâi Imperiul Otoman să încheie pace cu Italia.

4/17 octombrie Serbia și Bulgaria declară război Imperiului Otoman.

5/18 octombrie Grecia declară război Imperiului Otoman.

8/21–9/22 octombrie Bătălia de la Kirkilise. Forțele bulgare obțin o victorie importantă împotriva celor otomane.

10/23–11/24 octombrie Bătălia de la Kumanovo dintre forțele sârbe și cele otomane, primele obținând o victorie categorică.

15/28 octombrie Se constituie guvernul de concentrare conservatoare condus de Titu Maiorescu, compus din conservatori și conservatori-democrați.

17/30 octombrie Parlamentul este dizolvat în vederea organizării de noi alegeri.

18/31 octombrie O grupare de forțe bulgare (circa 110 000 de militari) și un corp expediționar sârb (circa 23 000 de oameni) încep asediul Adrianopolului, continuat până către sfârșitul lunii martie 1913.

16/29 octombrie În cadrul unei audiențe acordate ministrului bulgar la București, prim-ministrul Titu Maiorescu reafirmă neutralitatea României în conflictul dintre Alianța Balcanică și Imperiul Otoman, dar avertizează că, în cazul unor modificări teritoriale în Balcani, ea „va avea să-și spuie cuvântul”.

16/29 octombrie–18/octombrie/1 noiembrie Bătălia de la Lule Burgas între trupele otomane și cele bulgare, care au obținut un succes important.

26 octombrie/8 noiembrie La Topsisin se semnează actul prin care armata otomană preda orașul Salonik armatei elene. Documentul e semnat de prințul Constantin, diadohul Greciei, și de Tahsin Pașa. Trupele grecești intră în oraș la 27 octombrie/9 noiembrie, iar cele bulgare a doua zi.

31 octombrie/13 noiembrie–6/19 noiembrie Bătălia de la Ceatalgea, aliniament fortificat ce apăra Constantinopolul. Trupele otomane resping ofensiva bulgară.

3/16–5/18 noiembrie Bătălia de la Monastir între armata sârbă și trupele otomane comandate de Djavid Pașa, acestea din urmă fiind învinse.

8/21 noiembrie–18 noiembrie/1 decembrie În România au loc alegeri parlamentare.

15/28 noiembrie Delegații din teritoriile albaneze proclamă la Vlora, sub conducerea lui Ismail Qemali, independența Albaniei.

16/29–17/30 noiembrie Generalul Franz Conrad von Hötzendorf, șef al marelui stat major al armatei austro-ungare, vizitează România. E primit de regele Carol I și are convorbiri cu generalul Alexandru Averescu, șef al marelui stat major al armatei române. Se semnează o convenție de colaborare militară în eventualitatea unui război cu Imperiul Rus.

20 noiembrie/3 decembrie Armistițiu între Bulgaria și Imperiul Otoman, acesta din urmă înregistrând serioase înfrângeri. Și celelalte state aliate, mai puțin Grecia, încetează ostilitățile.

26 noiembrie/9 decembrie Parlamentul își deschide lucrările, la ceremonie luând parte și Stoian Danev, președintele Parlamentului bulgar (Sobranie). Demnitarul bulgar are o întrevedere cu Titu Maiorescu și propune ca românii macedoneni din teritoriile ce vor fi anexate de Bulgaria să beneficieze de „liberul exercițiu al limbii în școlile și bisericile lor și un episcop propriu”. În schimb, respinge net orice rectificare teritorială în favoarea României, dând asigurări că nici un bulgar nu se gândește la luarea Dobrogei.

26 noiembrie/9 decembrie–29 noiembrie/12 decembrie Marele duce Nicolae, unchiul țarului Nicolae al II-lea, vizitează România pentru a participa la sărbătorirea a 35 de ani de la luarea Plevnei. Cu acest prilej, regelui Carol I îi e înmănat bastonul de feldmareșal al armatei ruse. În convorbirile cu prim-ministrul Titu Maiorescu și cu regele Carol I, marele duce Nicolae sugerează aderarea României la Alianța Balcanică.

3/16 decembrie La Londra încep lucrările conferinței de pace pentru a pune capăt Primului Război Balcanic. În paralel cu aceste negocieri, Nicolae Mișu, ministrul român în capitala britanică, și Take Ionescu, trimisul guvernului, continuă discuțiile cu delegația bulgară condusă de Stoian Danev privind raporturile bilaterale și în special frontiera din Dobrogea.

14/27 decembrie Marile puteri recunosc independența Albaniei.

1913

10/23 ianuarie Lovitură de stat în Imperiul Otoman. Junii Turci revin la putere, ei fiind adepții rezistenței în fața Ligii Balcanice.

16/29 ianuarie Nicolae Mișu și Stoian Danev semnează la Londra un protocol prin care guvernul bulgar acordă autonomie școlilor și bisericilor românești din Macedonia ce urmau să intre în componența Bulgariei în urma conflictului din Balcani. Documentul consemnează

divergențe de opinii privind aspecte teritoriale.

17/30 ianuarie În contextul reizbucnirii ostilităților între Alianța Balcanică și Imperiul Otoman, guvernul rus trimite României o notă cerându-i să nu intre în conflict.

19 ianuarie/1 februarie–22 ianuarie/4 februarie Vizită în România a prințului Eithel Friedrich, fiul împăratului Wilhelm al II-lea, pentru a participa la botezul lui Mircea, ultimul născut al prinților moștenitori Ferdinand și Maria.

23 ianuarie/5 februarie E reinnoit pentru ultima dată tratatul de alianță între România și Austro-Ungaria. La acest document aderă Germania (13/26 februarie) și Italia (20 februarie/5 martie).

9/22 februarie Printr-o notă adresată guvernelor britanic, francez, german, rus, italian și austro-ungar, guvernul român informează că acceptă propunerea Marii Britanii ca diferendul teritorial dintre România și Bulgaria privind rectificarea frontierei din Dobrogea să fie supus medierii marilor puteri.

15/28 februarie Guvernul de la București transmite marilor puteri un amplu memoriu asupra diferendului teritorial dintre România și Bulgaria.

21 februarie/5 martie Garnizoana turcă din Ianina capitulează și orașul intră în componența Greciei.

13/26 martie După un asediu de câteva luni și un asalt de două zile, Adrianopolul e ocupat de trupele bulgaro-sârbe.

18/31 martie–26 aprilie/9 mai

Se desfășoară la Petersburg Conferința Ambasadorilor marilor puteri care mediază diferendul româno-bulgar în privința frontierei din Dobrogea. E semnat un protocol (Protocolul de la Petersburg) prin care Bulgaria ceda României orașul Silistra împreună cu un teritoriu de 3 kilometri din împrejurimi, restul frontierei rămânând neschimbat.

O comisie mixtă urma să delimiteze traseul exact, Bulgaria având obligația de a nu ridica fortificații de-a lungul graniței dobrogene. E reglementată situația locuitorilor care doreau să-și păstreze cetățenia bulgară. Documentul devine public după încheierea păcii dintre Imperiul Otoman și Bulgaria.

11/24 aprilie După un asediu, trupe muntenege ocupă orașul Shkodra, evacuat la 1/14 mai, în localitate instalându-se o unitate internațională de circa 1 000 de militari.

1/14 mai Încheiere a armistițiului între armata otomană și armatele statelor balcanice.

17/30 mai Senatul român ratifică Protocolul de la Petersburg.

18/31 mai Adunarea Deputaților ratifică Protocolul de la Petersburg.

23 mai/5 iunie Guvernul notifică marilor puteri că România își va abandona atitudinea de până atunci dacă izbucnește un război între aliații balcanici.

31 mai/13 iunie 1913 E semnat un prim decret de mobilizare parțială a armatei române,

dar care nu e adus la cunoștința opiniei publice datorită inițiativei țarului Nicolae al II-lea în favoarea unei soluții pașnice.

4/17 iunie La Sofia se formează un nou guvern condus de Stoian Danev, om politic care negociase cu România rectificarea graniței româno-bulgare.

16/29 iunie (noaptea) Declanșarea celui de-al Doilea Război Balcanic prin atacul surpriză al Bulgariei asupra Serbiei și Greciei.

17/30 iunie E definitivat de către marele stat major proiectul de operații în vederea unei acțiuni la sud de Dunăre. Documentul purta denumirea de „Memoriu privitor la îndrumarea operațiunilor armatei române în cazul în care România ar interveni în conflictul sârbo-bulgar”.

17/30 iunie–26 iunie/9 iulie Bătălia de la Bregalnița între trupele sârbe și cele bulgare, primele obținând o victorie importantă.

19 iunie/2 iulie Locotenent-colonelul Henri Cihoski e trimis în Serbia ca observator militar (atașat militar).

20 iunie/3 iulie La propunerea guvernului, regele Carol I semnează decretul de mobilizare a armatei.

22 iunie/5 iulie Colonelul C. Christescu, subșef al marelui stat major, este trimis în Serbia.

24 iunie/7 iulie Prin Decretul nr. 4639 al regelui Carol I, principele moștenitor Ferdinand, care avea funcția de inspector general de armată și gradul de general de corp de armată, e investit comandant al armatei de operațiuni.

27 iunie/10 iulie România declară război Bulgariei. În nota remisă guvernului de la Sofia se arată că guvernul român a prevenit omologul bulgar că, dacă aliații balcanici s-ar afla în stare de conflict, România nu putea să păstreze atitudinea de până atunci. Cum trupele bulgare atacaseră Serbia fără o notificare prealabilă, armata română a primit dispoziție de a interveni.

3/16 iulie Parlamentul, convocat în sesiune extraordinară, votează legea prin care se institua starea de asediu până la demobilizarea totală a armatei. Actul normativ era practic varianta liberalilor din martie 1907. Se votează și un proiect de lege prin care se deschidea un credit de 63 925 000 de lei, destinat, în principal, necesităților reclamate de apărarea țării.

4/17 iulie Se formează un nou guvern bulgar condus de Vasil Radoslavov.

5/18 iulie Noul guvern bulgar înștiințează guvernul român că acceptă revendicările României. Solicită oprirea înaintării trupelor române pe teritoriul bulgar și cere începerea negocierilor de pace.

8/21 iulie Regele Carol I îi cere lui Carlo Fasciotti, ministrul italian la București, să informeze autoritățile bulgare că România nu dorește să ocupe Sofia.

11/24 iulie Armistițiu între România și Bulgaria, parte a celui general între beligeranți.

16/29 iulie Conferința Ambasadorilor marilor puteri adoptă Statutul

internațional al Albaniei care devenea stat independent, neutru și garantat de marile puteri. Viitoarea jandarmerie urma să cadă în sarcina ofițerilor străini.

17/28 iulie–28 iulie/10 august Conferința de pace de la București prin care se pune capăt celui de-al Doilea Război Balcanic. Participă delegațiile Bulgariei, Greciei, Muntenegrului, României, Serbiei. Președinte al conferinței e primul-ministru român Titu Maiorescu.

4 august Schimb de note între România, pe de o parte, și Bulgaria și Grecia, pe de altă parte, referitor la autonomia școlilor și a bisericilor aromâne din Macedonia.

25 iulie/7 august Acord româno-sârb referitor la protecția școlilor și a bisericilor românilor din Macedonia.

28 iulie/10 august La București, în palatul Sturdza, sediul Ministerului Afacerilor Străine, se semnează tratatul de pace prin care se încheie al Doilea Război Balcanic.

17/30 august Sunt restabilite relațiile diplomatice dintre România și Bulgaria.

7/20 septembrie Ion I.C. Brătianu, președinte al Partidului Național Liberal, dă publicității în ziarul *Viitorul* o scrisoare-program prin care propune inițierea a două reforme esențiale – reforma agrară și reforma electorală prin instituirea unui colegiu unic.

16/29 septembrie Tratat de pace între Imperiul Otoman și Bulgaria, prin care se reglementa frontiera.

7/20–8/21 octombrie Congresul Partidului Național Liberal validează programul de reforme anunțat de liderul său cu o lună înainte.

4/17 decembrie Protocolul de la Florența (Italia), prin care se fixează frontierele sudice și sud-estice ale Albaniei.

11/24–14/27 decembrie Comitetul Executiv al Partidului Conservator dezbate programul de reformă, ca replică a celui liberal.

15/28 decembrie Prin Decretul regal nr. 6949, diplomatul Mihail Burghela e numit ministru plenipotențiar în Albania.

31 decembrie 1913/13 ianuarie 1914 Demisie a guvernului conservator Titu Maiorescu.

1914

4/17 ianuarie Formare a guvernului liberal condus de Ion I.C. Brătianu.

2/15–12/25 februarie Alegeri parlamentare.

21 februarie/7 martie Noul Parlament își deschide lucrările.

27 februarie/12 martie Constantin Stere prezintă raportul comitetului de delegați ai secțiilor Adunării Deputaților care face o largă pledoarie în favoarea reformelor.

30 martie/12 aprilie Parlamentul adoptă Legea pentru organizarea Dobrogei Noi.

1/14 aprilie În *Monitorul Oficial* nr. 1 bis e publicată Legea pentru organizarea Dobrogei Noi.

18/31 mai–26 mai/8 iunie Alegeri pentru Adunarea Constituantă.

5/18 iunie Adunarea Constituantă își începe lucrările pentru modificarea legii fundamentale.

5/18 iunie Alexandru Marghiloman e ales șef al Partidului Conservator, înlocuindu-l pe Titu Maiorescu, demisionat la sfârșitul lui februarie.

1/14 iunie Vizita oficială a țarului Nicolae al II-lea la Constanța, la invitația regelui Carol I.

2/15–3/16 iunie La București au loc convorbiri între Ion I.C. Brătianu, premierul român, și Serghei Sazonov, ministrul de externe al Rusiei. Cei doi demnitari fac o plimbare cu automobilul în zona Predeal, trecând după-amiaza la nord de munți, în Transilvania, depășind frontiera româno-austro-ungară.

15/28 iunie Asasinarea la Sarajevo a arhiducelui Franz Ferdinand, moștenitorul tronului Austro-Ungariei, și a soției sale. Evenimentul a generat o criză gravă în relațiile internaționale, pretext formal pentru declanșarea Primului Război Mondial.

REGIUNEA SUD-EST EUROPEANĂ LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI XX

Balcanii – ghem de contradicții regionale și continentale

Există o lungă, controversată și neterminată dezbateră în mediile științifice, politice, militare, culturale etc. privitoare la conceptele de regiune balcanică și regiune sud-est europeană (sau Europa de Sud-Est). Ea urcă în secolul XVIII, pentru ca la începutul veacului următor să apară, grație geografului german Johann August Zeune (1778–1853), termenul de Peninsulă Balcanică. În 1808, el numea cele trei peninsule din sudul Europei – Pirineică, Alpină și Balcanică. Singura care și-a păstrat numele este Peninsula Balcanică.

Denumirea a fost rezultatul unei erori, întrucât numele de Balcan, care în limba turcă înseamnă munte, a fost dat lanțului muntos din nord-vestul Bulgariei, numit de slavi Stara Planina (Muntele Vechi). Acest termen s-a extins asupra regiunii muntoase ce străbate regiunea de la est la vest. Noțiunea de „regiune balcanică” sau Balcani este foarte greu de definit, indiferent de criteriul utilizat – fizico-geografic, etnic, cultural, politic etc. –, astfel că ea este una relativă care, în funcție de împrejurări, poate să-și extindă sau să-și restrângă aria.

Este o răspântie geopolitică, străbătută de linii de demarcație evidente – religioase (între catolicism și ortodoxie, între creștinism și islam), civilizaționale (între civilizația de tip bizantin și cea de tip otoman; între civilizația occidentală și cea orientală), politice (disputele între marile alcătuiuri ale Europei central-vestice, ale Europei estice, ale Europei sudice și mediteraneene) etc.

Aceste falii au generat numeroase dispute, crize, războaie, determinate, în bună măsură, de împărțirea de către marile puteri europene și de noile state care s-au format în secolul XIX a „moștenirii

otomane“, cea a Imperiului Otoman, aflat într-o prelungită criză de la sfârșitul secolului XVII. Ele au adus regiunii termeni cu sensuri peiorative, cum ar fi cele de „butoi de pulbere a Europei“ sau de „balcanizare“, ultimul fiind utilizat și pentru alte arii caracterizate de instabilitate și de conflicte.

Sintagma de regiune sud-est europeană (Europa de Sud-Est) este ceva mai neutră și ceva mai precisă, întrucât are la bază, în genere, un criteriu geografic. Cu toate acestea, controversesele nu lipsesc.

La începutul secolului XX, regiunea balcanică, această „Asie internă a Europei noastre“, după cum o caracteriza istoricul francez Georges Duhamel, și-a reconfirmat statutul, constituind unul dintre punctele cele mai fierbinți ale scenei internaționale. În fapt, de aici a izbucnit „scânteia“ care a aprins marele conflict din anii 1914-1918, denumit și Marele Război, spre a le deosebi de celelalte, mult mai modeste în ce privește efectivele angajate, pierderile umane și materiale, consecințele asupra evoluției societăților umane.

Creșterea tensiunii în arealul balcanic la începutul secolului XX a fost datorată, în primul rând, accentuării contradicțiilor dintre marile puteri grupate în cele două coaliții politico-militare - **Puterile Centrale** sau **Tripla Alianță** (Germania, Austro-Ungaria, Italia) și **Tripla Înțelegere** sau **Antanta** (Franța, Marea Britanie, Rusia). Reține atenția conflictul de interese ce opunea Imperiul Austro-Ungar și Imperiul Rus. Primul dintre ele, blocat în centrul și vestul continentului de Germania, aliata sa, și în est de Rusia, și-a îndreptat efortul spre regiunea balcanică.

Cât privește Rusia, la sfârșitul secolului XIX a fost antrenată în ceea ce s-a numit „marele joc asiatic“, principala competitoare fiind Marea Britanie. A intervenit, însă, un eveniment foarte important care a schimbat, în bună măsură, evoluțiile de până atunci. Este vorba de războiul ruso-japonez din anii 1904-1905, care s-a soldat, spre surpriza multora dintre contemporani, cu victoria Japoniei, ce se va afirma în perioada următoare ca o mare putere.

Rusia, blocată în expansiunea sa în Extremul Orient, a fost cuprinsă de revoluție (1905-1907). În aceste condiții, diplomația rusă s-a îndreptat spre Europa, vechea sa direcție de acțiune. Dar,

în regiunea centrală, Germania era prea puternică, astfel că singura regiune accesibilă erau Balcanii. Aici însă, interesele rusești au intrat în coliziune cu cele austro-ungare, contradicțiile marcate dintre cele două imperii generând crize puternice.

Pe lângă disputele dintre marii actori, tensiunea era sporită și de contradicțiile intraregionale. Slăbirea considerabilă a puterii otomane în secolulul XIX și aplicarea largă a „principiului naționalităților“ au complicat situația din regiune, ambițiile și rivalitățile statelor mai mici fiind foarte marcate.

Referindu-se la complexitatea situației din Balcani și la păienjenșul de interese contradictorii de aici, Nicolae Iorga scria: „Tradiția bulgărească și sârbească a râvnirii către Constantinopol, nevoia expansiunii sârbești către Marea Adriatică, tendința Muntenegrului de a forma un stat mai întins cu elemente slave și albaneze, aspirațiile albanezilor de a se uni într-un stat național, dorința aromânilor de a-și păstra ființa etnică, visul grecesc al unui Bizanț înviat în întregimea lui, și, de altă parte, de peste Dunăre și de peste mare, amintirea italiană a colonizării pe malul balcanic al Mării Adriatice, pofta austriacă de a păstra supremația în Balcani ca și în Carpați, speranța rușilor de a rămânea ocrotitorii fraților slavi mai mici, și, în sfârșit, prezența României în Dobrogea și a românilor în dreapta Dunării, iată curente care azi se luptă între ele, cu armele în mână sau în pregătirea întrebuintării armelor“ (N. Iorga, „Notele unui istoric asupra evenimentelor din Balcani“, pp. 117-118).

Prima criză majoră a avut loc în anul 1908 și a fost generată de revoluția Junilor Turci, o încercare de modernizare a structurilor învechite, perimate ale Imperiului Otoman, „omul bolnav“ al Europei. Privită la început cu speranță, revoluția nu a satisfăcut așteptările popoarelor balcanice, noile autorități trecând la o politică de „otomanizare“, inexistentă până atunci. Această conduită a sporit convulsiile interne și a generat complicații internaționale serioase.

Pe fondul revoluției Junilor Turci, Austro-Ungaria a anexat, la 23 septembrie/6 octombrie 1908, provinciile otomane Bosnia și Herțegovina, primite spre administrare prin Tratatul de la Berlin (1878), blocând reunirea de către Serbia într-un singur stat a popoarelor slave

din Balcanii de vest. Ca urmare a unui acord încheiat între Bulgaria și Austro-Ungaria, guvernării de la Sofia au declarat independența țării lor doar cu o zi înainte (22 septembrie/5 octombrie).

Rusia s-a văzut nevoită să accepte această situație, dar a căutat, ulterior, să se re poziționeze în regiune, reluând două proiecte mai vechi – panslavismul și panortodoxismul. Primul urmărea crearea unui mare stat al slavilor din sudul continentului (bulgari, sârbi, croați, sloveni, muntengreni), iar al doilea unirea ortodocșilor într-o singură formațiune politico-statală. Cu toate acestea, în calea ambelor proiecte stăteau obstacole dintre cele mai serioase, la contradicțiile dintre marile puteri adăugându-se cele între actori regionali, cum ar fi între Serbia și Bulgaria sau între Bulgaria și Grecia.

Miza cea mai mare a contradicțiilor interbalcanice era stăpânirea Macedoniei, revendicată concomitent de Bulgaria, Serbia și Grecia. În sprijinul revendicărilor se invocau argumente de ordin istoric, etnic, lingvistic, cultural, simbolic etc. În plus, ele au stipendiat organizații și societăți, dintre care unele aveau caracter secret, astfel că tulburările erau endemice în această provincie.

După 1909 a avut loc o relansare a relațiilor ruso-bulgare, cercurile politice de la București știind că între cele două state slave ortodoxe exista chiar și o convenție militară secretă care prevedea, între altele, sprijinirea de către marea putere de la răsărit a pretențiilor bulgare asupra Dobrogei românești în cazul unei conflagrații în care statul român s-ar fi plasat de partea Puterilor Centrale.

În anul 1911, în Bulgaria, politicianul rusofil Ivan E. Gheșov a primit șefia guvernului de la Sofia, iar în anul următor, sub auspiciile diplomației rusești conduse din 1910 de Serghei Dmitrievici Sazonov, se puneau bazele Ligii Balcanice, o coalitiție alcătuită din Bulgaria, Grecia, Serbia și Muntenegru. Constituirea alianței regionale s-a realizat destul de rapid: la 22 februarie/13 martie 1912, Bulgaria și Serbia au semnat un acord de colaborare, dublat apoi de o convenție militară, care conținea prevederi ofensive și defensive. Documentul a fost semnat de șefii celor două state majore, Ivan Ficev și Radomir Putnik (29 aprilie/12 mai 1912). La acordul bulgaro-sârb au aderat apoi Grecia (16/29 mai 1912) și Muntenegru (iulie 1912).

Crearea Alianței (Ligii) Balcanice s-a bazat pe un compromis, ignorându-se o serie de probleme litigioase, cum ar fi trasarea viitoarelor granițe. Astfel a fost posibilă cooperarea pe plan politic și militar, dar nu au fost înlăturați germenii destrămării alianței.

Imperiul Rus a acționat stăruitor pentru depășirea adversităților între țările balcanice și pentru crearea coalitiției, sperând că Liga Balcanică va fi un instrument al politicii sale care să blocheze interesele Austro-Ungariei și Imperiului Otoman și pe care să o folosească, eventual, și împotriva României, dacă aceasta ar fi continuat să graviteze în orbita Vienei. Speranțele sale au fost însă infirmate, iar Seghei Sazonov, ministrul de externe, a fost nevoit să constate, ulterior, într-o formulare celebră, că „i-am scăpat din mână“.

Și celelalte mari puteri au încercat să oprească izbucnirea războiului în Balcani, dar eforturile lor s-au dovedit infructuoase, astfel că au asistat relativ neputincioase la declanșarea ostilităților, pe care le pregătiseră, în bună măsură, prin politica lor de până atunci.

Poziția geopolitică și geostrategică a României la începutul secolului XX

În acest păienjenis de interese contradictorii continentale și regionale, România avea o poziție geopolitică și geostrategică aparte. Fără a face parte geografic din arealul balcanic, statul român urmărea îndeaproape evoluția situației de la sud de Dunăre, interesele sale vizând îmbunătățirea statutului românilor din Balcani, păstrarea echilibrului de putere și rectificarea graniței dobrogene, care fusese considerată neviabilă din punct de vedere strategic încă din momentul stabilirii ei la Congresul de pace de la Berlin (1878).

Conștientă de precaritatea poziției sale geopolitice și ținând cont de deteriorarea gravă a relațiilor româno-ruse, evidențiată elocvent de criza din primăvara anului 1878, România s-a orientat către Puterile Centrale la care a aderat în 1883. Această opțiune de politică externă a întărit securitatea statului român, întrucât doar Germania putea să asigure echilibrul de putere în sud-estul